SILVIA MAZNIC

Universitatea de Stat
din Moldova (Chişinău)

CONSIDERAŢII PRIVIND TERMINOLOGIA RELIGIOASĂ DE ORIGINE LATINĂ

Abstract

The object of investigation of the article is Christian terms originated from Roman pagan religion. They are classified according to whether their origin is certain or uncertain, controversial. The study also contains data regarding thematic classification of religious terms as well as etymological analysis of words from *Our Father* and *The Creed*.

Keywords: Etymology, Christian religious term, Latin origin.

Studiul etimologic al termenilor religioşi înlesneşte înţelegerea lor şi grăbeşte posibilitatea pătrunderii pe uşa bisericii ortodoxe. Terminologia din domeniul respectiv ocupă un loc deosebit în cadrul influenţei latine asupra limbii române. Astfel, în articolul de faţă ne propunem:

a) să identificăm originea cuvintelor din textele rugăciunilor *Tatăl nostru* şi *Simbolul credinţei*;

b) să clasificăm tematic şi sub aspectul originii unii termeni bisericeşti;

c) să urmărim evoluţia semantică a unor termeni religioşi, preluaţi din lumea romană păgână.

Observând originea cuvintelor din textul rugăciunii *Tatăl nostru*, constatăm că din cele 61de cuvinte, 57 de vocabule (dintre care 15 se repetă) sunt de origine latină şi doar 3 sunt slave (*greşalele*/ *greşiţilor*, *ispită*, *izbăveşte*), iar unul este de proveniență maghiară: *hitlen* > viclean.

TATĂL NOSTRU

Origine latină	***Alte origini***
Tatăl nostru,	
Carele eşti în ceruri,	
sfinţească-se numele Tău,	
Vie împărăţia Ta, facă-se voia Ta,	
precum în cer aşa şi pe pământ,	
pâinea noastră cea de toate zilele	
dă-ne-o nouă astăzi şi ne iartă nouă	
noastre, precum şi noi iertăm	greşalele
noştri şi nu ne duce pe noi în	greşiţilor
ci ne	ispită,
	mântuieşte
de cel rău.	(izbăveşte)
	(viclean)

BDD-A6903 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:19:44 UTC)

Cuvintele rugăciunii *Tatăl nostru*	Origine latină	Alte origini
În total: **61** de cuvinte	**57** vocabule (dintre care 15 se repetă)	**5** (1 dintre ele se repetă)

Cercetarea cuvintelor sub acelaşi aspect în *Simbolul credinţei*, formulat la primele două Sinoade ecumenice din anii 325 şi 381, oferă următoarea situaţie: din cele **147** de vocabule (numărul total **194-47** de cuvinte care se repetă), doar 17 sunt de alte origini, dintre acestea 2 se repetă, deci 15 nu sunt latine (8%).

Avem în textul respectiv vocabule **slave**: *pogor* > *a coborî*, *slava* > *slavă*, *věkŭ* > *veac*, *trupŭ* > *întrupat*, *proroku* > *proroc*; *duhŭ* > *duh*; *sventŭ* > *sfînt*, *rastengnonti* > *a se răstigni*; *suvurşiti* > *sfîrşit*; *marturisati* > a *mărturisi*; *ispytati* > *ispită*; *suborinu* > *sobor*; **neogreceşti**: *pathima* > *patimă*; **bulgare**: *graja* > *a grăi*; **albaneză**: *grope* > groapă.

Cuvintele rugăciunii *Simbolul credinţei*	Origine latină	Origine slavă	Alte origini (greacă, bulgară, albaneză)
În total: **147** de cuvinte	**132**	**15**	**3**

Aşadar, principalele rugăciuni ale credinţei creştine *Tatăl nostru* şi *Crezul* sunt constituite cu preponderenţă din cuvinte de provenienţă latină, iar din cele 61 de cuvinte ale rugăciunii *Tatăl nostru*, 57 de vocabule sunt de origine latină.

Terminologia ortodoxă, sub aspectul originii, este constituită, grosso modo, din termeni *latini*, *slavi* (mučenikŭ > *mucenic*, *pravoslavie* > *pravoslavie*, *proskura* > *prescură*) şi *greceşti* (*martyr* „*martir*”; *angelus* „*înger*”, *apocalypsis* „*apocalipsă*”, *praedicare* „*a predica*”) şi poate fi repartizată în următoarele clase:

Clasificarea termenilor religioşi	**Originea lor**		
	latină	greacă	Slavă
	Exemple		
1) Noţiuni de bază ale credinţei creştine	Cruce, credinţă, păcat fiu, Dumnezeu, fecioară, înviere	Christianus, Biserică, apocalypsis, trinitas	Pravoslavie
2) Forme ale cultului			
3) Obiecte de cult	Altaria	Evanghelium	Prescură
4) Termeni de organizare bisericească	Rugăciune		Maslu, molitvă, pomană, sobor
a) ierarhie creştină	Popă, părinte	Episcopus, Presbyter, diaconus, parochia,clericus, martyr	
b) divizare a anului bisericesc, sărbători	Rusalii, Florii, Paşte		Praznic
c) organizare liturgică			utrenie, vecernie
d) alte noţiuni		angelus	

BDD-A6903 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:19:44 UTC)

Clasificarea tematică a termenilor religioşi ne permite să formulăm următoarele concluzii:

1) *Noțiunile de baza ale credinței creştine* sunt exprimate prin cuvinte de origine latină: *credință*, *Dumnezeu*, *fecioară*, *fiu*, *înviere*;

2) *Termenii de organizare bisericească* sunt denumiți, de cele mai multe ori, cu termeni ce provin din slavă: *maslu*, *molitvă*, *pomană*, *praznic*, *sobor*, *utrenie*,*vecernie*;

3) Vocabule de diferite origini găsim la obiecte de cult.

4) În *ierarhia creştină* prevalează cuvintele greceşti: e*piscopus*, *presbyter*, *diaconus*, *parochia*, *clericus*;

5) Denumirile *sărbătorilor creştine* îşi au originea în latină: *Floralia* > *Floriile*, *Rosalia* > Rusaliile (50 de zile de la Paşti), având străvechi origini mitologice (DEX, p. 939).

În concluzie, deducem că majoritatea noțiunilor de bază ale credinței creştine sunt denumite cu termeni latini.

La o atentă urmărire a evoluției semantice de la latină spre română, se poate observa că unii termeni religioşi au fost preluați din lumea romană păgână, având un sens nou în credința creştină.

Cuvântul latin şi sensul lui	*Termenul religios românesc*
1) ***basilĭca*** „edificiu unde se făcea judecată, dreptatea împărțindu-se în numele împăratului. Constantin cel Mare (273-337) a cedat aceste judecătorii creştinilor pentru săvârşirea cultului, deoarece ei nu doreau să se închine în fostele temple păgâne”	Biserică „locaş de închinare creştină”
2) ***ecclesia*** „comunitatea sau adunarea credincioşilor”	(Rom.) ecleziast, (port.) igreja, (ital.) chiesa, (span.) iglesia; (franc.) église
3) ***Dom(ĭ)ne Deus*** (Vocativ)	Dumnezeu
4) ***dies dominĭca*** „ziua Domnului, care a înlocuit sărbătoarea păgână *dies solis* „ziua soarelui”	Duminică
5) ***Kalendae*** „prima zi a lunii sărbătorită în ianuarie cu cântări”	Colindă
6) ***popa*** „sacrificator al animalelor de jertfă: pregătea focul, vinul, sarea, înjunghia victima şi fierbea intestinele ei”	Popă
7) ***pervigilāre*** „a veghea toată noaptea”	Priveghere
8) ***pagānus*** „om de la țară, trăitor în *pagus* „sat”	Păgân
9) ***dies* (*con*)*servatoria*** „zi dedicată zeilor care păzeau trupul şi sufletul omului”	Sărbătoare
10) a) ***calatiōnem* (*Acc.*) (*N. calatio*)** „convocarea poporului de către preoții păgâni în fiecare zi întâi a lunii pentru anunțarea sărbătorilor din lună” b) ***creatiōnem* (*Acc.*) (*N. Creatio*)** „naştere”	Crăciun

BDD-A6903 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:19:44 UTC)

11) ***Paschae*** „sărbătoare iudaică, cină rituală, mielul de sacrificiu”	Paşte
12) ***Floralia*** „sărbătoare între 27 aprilie şi 3 mai în cinstea zeiței florilor, a primăverii”	Floriile
13) ***Rosalia*** „zi a pomenirii morților primăvara când înfloreau trandafirii”	Rusaliile
14) ***monumentum*** (lat. vulg.) monimentum „amintire, document, memoriu”	Mormânt
15) ***ossa, ossamenta*** (pl.) „schelet, oseminte”	Oseminte
16) ***comandāre*** „a strivi cu dinții, a mânca”	A comânda, comând(are)
17) ***(re)pausāre*** „ a înceta, a se opri”	A răposa
18) ***coemeterium*** „cimitir”	Cimitir

În baza mai multor opinii ale cercetătorilor, deducem că termenii preluați din păgânism pot fi clasificați în:

a) termeni cu etimologie certă;

b) termeni cu origine incertă sau controversată.

a) Origine latină au în mod sigur cuvintele: *cruce*, *Dumnezeu*, *duminică*, *priveghere*, *oseminte*, *mormânt*, *a răposa*, *comând*, *Florii*, *Rusaliile*, *sărbătoare*.

Sensul de „sărbătoare” în limba latină îl are cuvântul *festum*, de la care avem următoarele reflexe romanice: (*ital.*) *festa*; (*franc.*) *fête* (*rom.*) *festiv*, *festivitate*, *festival*, dar nici un termen religios. Românescul *sărbătoare* vine de la lat. ***(dies) (con)servatoria*** „zi dedicată zeilor care păzeau trupul şi sufletul omului”.

Referitor la termenul ***cruce*** (< lat. ***crux, crucis*** „stâlp folosit ca instrument de pedeapsă şi execuție, răstignire pe cruce”) avem în literatura de specialitate următoarea informație: „În Vechiul Testament nu avea loc crucificarea infractorilor, aceasta fiind practicată de fenicieni şi de cartaginezi, iar mai târziu de romani. În Noul Testament *crux* este deja utilizat cu sens de *pedeapsă*. Existau mai multe tipuri de stâlp: *crux simplex* „stâlp vertical”; *crux commisa* „stâlp în forma literei T”; *crux decussata* avea forma lui X şi *crux immisa* „crucea de astăzi”. Domnul nostru Iisus Hristos a murit pe o asemenea cruce, de atunci *crux*, *-cis* nu s-a mai întâlnit cu sensul de „stâlp” [5, p. 304]. În consecință, **cruce** ajunge să însemne în creştinism „obiect format din două bucăți de lemn, de piatră, de metale prețioase, aşezate perpendicular şi una peste alta, constituind simbolul credinței”.

Despre termenul *biserică*, A. Ciorănescu spune că e de origine latină [1, p. 95], iar N. Raevschi, M. Gabinschi susțin că este moştenit din latinescul *basilica*, care provine din greacă, unde înseamnă „locuință regească” [2, p. 52]. Se ştie că în l. latină ***basilĭca*** înseamnă „edificiu unde se făcea judecată, dreptatea împărțindu-se în numele împăratului. Ulterior, Constantin cel Mare (273-337) a cedat aceste judecătorii creştinilor pentru săvârşirea cultului. Astfel, cuvântul *biserică* descinde din lumea romană păgână, suportând în creştinism o modificare de sens”.

b) Următorii termeni au etimologie controversată:

Cuvântul *păgân* (DEX, 1996) provine din latină în opinia lui M. Gabinschi, N. Raevschi. M. Vinereanu însă afirmă că dacă acest cuvânt ar proveni din slavă, s-ar pronunța *pogan* < *poganŭ* „*barbar*” [4, p. 618]. Marius Sala oferă unele explicații privind evoluția semantică a acestui cuvânt:

BDD-A6903 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:19:44 UTC)

„În latină, în epoca creştină, ajunge să însemne «*păgân*», fenomenul căruia i s-au dat mai multe explicaţii. O motivaţie pentru evoluţia semantică respectivă porneşte de la sensul de *civil*, pe care-l avea *paganus* în vorbirea soldaţilor şi care, prin secolele I-II ale erei noastre, a intrat în limba comună: cum creştinii erau *milites* (Christi) «soldaţii lui Christos», necreştinii ar fi fost numiţi *pagani*, adică «civili», în opoziţie cu «soldaţii lui Christos». Există o altă explicaţie, care porneşte de la *civitas Dei* «comunitate creştină» (= cetatea sau oraşul lui Dumnezeu); lui *civitas* i se opune *pagus* şi, prin urmare, creştinii erau «cetăţeni ai lui Dumnezeu», în timp ce necreştinii erau «săteni, locuitori ai unui *pagus*». În sfârşit, sensul actual al lui *paganus* porneşte din epoca lui Constantin cel Mare; împăratul roman care în secolul al IV-lea a oficializat creştinismul. Atunci cei care nu vroiau să accepte această religie au căutat adăpost prin sate, pentru a scăpa de noua influenţă, care triumfase în oraşe. Este posibil ca toate aceste explicaţii să fie adevărate, în raport cu diferite momente ale pătrunderii creştinismului în Imperiul Roman" [Sala, p. 70-71]. Comparând sensurile lui ***paganus*** *locuitor al unui sat* şi ale lui ***păgân*****,** fără a avea în faţă explicaţia dată de Marius Sala, nu putem face vre-o legătură semantică între aceste două cuvinte.

În privinţa etimologiei cuvântului *popă* nu este o unitate de opinii. A. Ciorănescu indică asupra provenienţei slave a cuvântului [1, p. 621]. De asemenea, N. Raevschi remarcă originea sârbocroată a termenului [2, p. 325]. M. Gabinschi este de părerea că *popă* vine din limbajul copiilor. Vinereanu contestă aceste păreri, menţionând că nu este slav, ci latin *popa*, asociat cu vgr.: παππας „tata". Pare verosimilă această ipoteză întrucât în latină cuvântul respectiv are o semnificaţie religioasă (lat. *popa* „sacrificator al animalelor de jertfă, care pregătea focul, vinul, sarea).

O altă vocabulă controversată este *colindă.* Despre aceasta N. Raevschi, M. Gabinschi notează că are origine slavă [2, p. 191]. În DEX e menţionată, de asemenea, originea slavă cu etimonul *kolenda* [DEX, p. 196]. M. Vinereanu afirmă că termenul este anterior creştinismului, deoarece prezenţa nazalei nu se poate explica prin slavă. În limbile slave nu există un verb similar, dovadă că acestea l-au preluat din română [4, p. 255]. Acelaşi autor înaintează ipoteza că românescul *col* provine din proto-indo-europeană *kŭel-* „a se îndoi", deci verbul *col-inda.* [4, p. 256]. Considerăm că termenul respectiv provine din latină *kalendae* „prima zi a lunii".

În sfârşit, lista se încheie cu denumirea controversată a sărbătorii *Crăciun.* Cei care admit proveniența latină consideră că este un reflex al cuvintelor a) *calatiōnem* (*Acc.*) (*N. calatio*) „convocarea poporului de către preoţii păgâni în fiecare zi întâi a lunii pentru anunţarea sărbătorilor din lună" sau b) *creatiōnem* (*Acc.*) (*N. Creatio*) „naştere" [2, p. 214]. M. Vinereanu respinge aceste argumente, afirmând că ideea de creaţie este împotriva dogmei creştine, Iisus a preexistat naşterii sale pământene, el doar s-a întrupat [4, p. 277]. Cercetătorul mai susţine că acest termen e traco-dac *kerkun*, preluat apoi de celelalte popoare din Europa Centrală şi de Răsărit [4, p. 279].

În concluzie, relevăm ideea că unii termeni religioşi creştini, în pofida originii lor incerte, sunt anteriori creştinismului şi deci preluaţi din păgânism. În terminologia religioasă creştină, constituită din termeni latini, slavi, greceşti, maghiari, predomină proveniența latină, dovadă fiind rezultatele analizei etimologice asupra textelor din rugăciunile *Tatăl nostru* şi *Crezul*. Astfel, domeniul religios, deşi conservator, rămâne actual, oferind mereu noi potenţe de valorificare.

BDD-A6903 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:19:44 UTC)

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ciorănescu A. *Dicționar etimologic al limbii române*. – Bucureşti, Saeculum, 2002.
2. Raevschi N., Gabinschi M. *Scurt dicționar etimologic al limbii române*. – Chişinău, 1978, 778 p.
3. Sala M. *De la latină la română*. – Bucureşti, EA, 2002, 240 p.
4. Vinereanu M. *Dicționar etimologic al limbii române*. – Bucureşti, 2008.
5. *Dicționarul biblic*. – Oradia, Cartea Creştină, 1995, 1354 p.

ABREVIERI

DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*. Bucureşti, 1996.

BDD-A6903 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:19:44 UTC)